

Ekonomi och forskningsfinansiering

Högskolan är sedan flera år inne i en expansiv fas. Under 2012 fortsatte denna utveckling, då lärosätens intäkter ökade till 61,2 miljarder kronor. Men intäktsökningen är ojämnt fördelad, de senaste två åren har intäkterna för utbildning på grundnivå och avancerad nivå minskat, medan forskningsintäkterna har fortsatt att öka. Högskolan har därmed blivit alltmer forskningstung.

Den förra forskningspropositionen (*Ett lyft för forskning och innovation*, prop. 2008/09:50) gällde perioden 2009–2012 och har inneburit att lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå har ökat betydligt varje år, i synnerhet i början av perioden. Lärosätenas intäkter för utbildning på grundnivå och avancerad nivå ökade också i början av samma period, men har sedan minskat. Sammantaget var lärosätenas totala intäkter 61,2 miljarder kronor 2012, vilket i löpande priser är 1,8 miljarder kronor högre än föregående år.

De reformer som genomförts inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå finansieras huvudsakligen genom omfördelning av befintliga medel. Sammantaget innebär detta att balansen mellan de två olika verksamheternas omfattning har förändrats. Sedan 2008 har andelen utbildning på grundnivå och avancerad nivå av den totala verksamheten, mätt i intäkter, minskat med knappt tre procentenheter, från drygt 45 procent till knappt 43 procent. För tio år sedan var andelen 47 procent.

Omräknat i fasta priser ökade intäkterna under 2012 bara marginellt, med 0,3 miljarder kronor. Vid mer än hälften av lärosätena minskade intäkterna, huvudsakligen på grund av minskade anslag för utbildning på grundnivå och avancerad nivå.

Lärosätenas kostnader för den totala verksamheten 2012 var 60,7 miljarder kronor och de utgjorde 1,71 procent av Sveriges bruttonationalprodukt (BNP), en något högre andel än 2011. Till kostnaden för högre utbildning bör också

läggas kostnaden för studenternas studiemedel (11,3 miljarder kronor) samt kostnaden för centrala myndigheter på högskoleområdet (0,6 miljarder). Sammantaget innebär det att den totala kostnaden för högskolesektorn 2012 var 72,6 miljarder kronor, vilket motsvarar drygt två procent av BNP.

INTÄKTER, KOSTNADER OCH RESULTAT

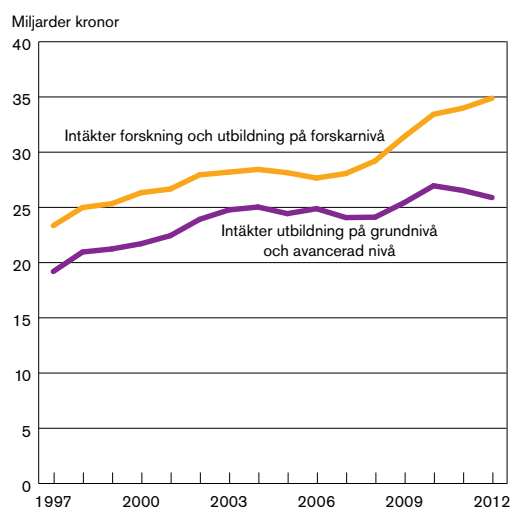
Universitet och högskolor ska redovisa alla intäkter och kostnader som antingen utbildning (utbildning på grundnivå och avancerad) nivå eller forskning (forskning och utbildning på forskarnivå). Det betyder att även intäkter som inte direkt avser utbildning eller forskning, exempelvis lärosätenas ledning, ska redovisas på någondera av dessa verksamheter. Det enda undantaget är fortlöpande miljöanalys vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) som utgör en egen verksamhet. Utöver att bedriva högskoleutbildning och forskning köper och säljer lärosätena tjänster, se faktaruta om olika slag av intäkter, och utför både uppdragsutbildning och uppdragsforskning.

Forskningen växer medan utbildningen avstannar

Slutet av 1990-talet och början 00-talet var en expansiv fas för universitet och högskolor, då intäkter för såväl utbildning som forskning ökade nästan varje år. Under denna period byggdes såväl utbildningen som forskningen ut, alla statliga högskolor fick fasta forskningsmedel, några högskolor fick examenstillstånd på forskarnivå och några högskolor blev universitet. Perioden 1997–2004 ökade lärosätenas intäkter med 22 procent i 2012 års priser. Ökningen fördelades relativt jämnt mellan de båda verksamheterna – intäkterna för grundutbildning (numera utbildning på grundnivå och avancerad nivå) ökade med 5,8 miljarder

	Index	Årlig förändring
1997	67,17	
1998	67,68	0,8
1999	70,42	4,0
2000	73,98	5,1
2001	76,70	3,7
2002	79,42	3,5
2003	81,84	3,0
2004	82,36	0,6
2005	84,86	3,0
2006	88,41	4,2
2007	90,53	2,4
2008	93,59	3,4
2009	94,61	1,1
2010	94,87	0,3
2011	97,54	2,8
2012	100,00	2,5

Tabell 23. Implicitprisindex för statlig konsumtion 1997–2012, samt årlig förändring. För att illustrera den ekonomiska utvecklingen med hänsyn tagen för kostnadsutvecklingen måste nominella värden (löpande priser) räknas om till fasta priser. Fastprisberäkningen är gjord i 2012 års prisnivå med Statistiska centralbyråns implicitprisindex för statlig konsumtion, totalt.

Figur 59. Lärosätenas intäkter för utbildning på grundnivå och avancerad nivå respektive forskning och utbildning på forskarnivå 1997–2012, miljarder kronor i 2012 års priser. De senaste åren har forskningsintäkterna ökat medan intäkterna för utbildning har minskat. Därmed har lärosätenas verksamhet blivit allt mer forskningsintensiv.

kronor (30 procent) och intäkterna för forskning och forskarutbildning ökade med 5,1 miljarder kronor (22 procent). Sedan följde några år med minskande intäkter i mitten av 00-talet och därefter vände utvecklingen uppåt igen.

Sedan 2008 är lärosätena åter inne i en expansiv fas och till och med 2012 har intäkterna ökat med 8,8 miljarder kronor (17 procent). Det finns dock en viktig skillnad jämfört med perioden 1997–2004 då intäkterna för utbildning respektive forskning ökade ungefär lika mycket. Från och med 2008 har lärosätenas intäkter för utbildning på grundnivå och avancerad nivå ökat med 1,8 miljarder kronor (8 procent) medan intäkterna för forskning och utbildning på forskarnivå har ökat med 6,8 miljarder kronor (24 procent). De två senaste åren har skillnaderna i intäktsutveckling mellan de två verksamheterna varit särskilt tydlig. Intäkterna för utbildning har minskat 2011 och 2012, medan lärosätenas forskningsintäkter har fortsatt att öka. Under 2012 minskade intäkterna för utbildning på grundnivå och avancerad nivå med 0,6 miljarder kronor (–2,4 procent) medan lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå ökade med 0,9 miljarder kronor (2,7 procent).

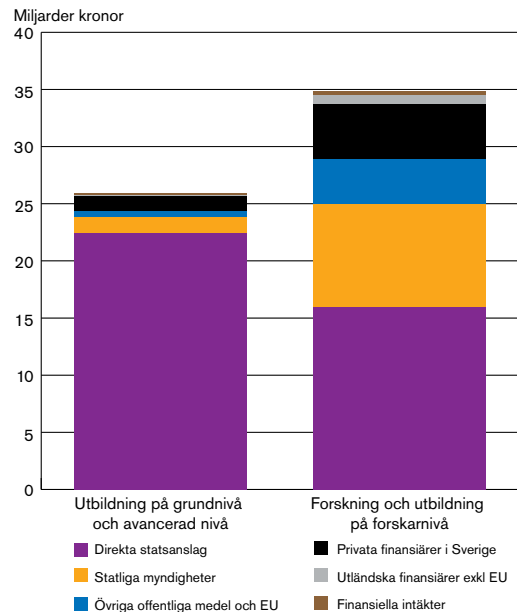
Mätt i intäkter har forskningen under många år varit en större andel av lärosätenas verksamhet än utbildning. Att forskningen växer medan utbildningen avstannat i tillväxt har inneburit att detta förhållande ytterligare har förstärkts. I mitten av 00-talet var utbildningens omfattning nästan lika stor som forskningens (nära 90 procent av forskningens). Men 2012 var lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå 34,9 miljarder medan intäkterna för utbildning på grundnivå och avancerad nivå var 25,9 miljarder kronor, alltså tre fjärdedelar av forskningsintäkterna. Högskolan har alltså blivit allt mer forskningstung.

Utbildning och forskning finansieras på olika sätt

Finansieringsbilden för de båda verksamheterna ser olika ut. Utbildning på grundnivå och avancerad nivå består huvudsakligen (87 procent) av utbildning enligt uppdrag i regleringsbrev som finansieras av anslag som riksdagen anvisar direkt till lärosätena. Forskning och utbildning på forskarnivå finansieras till mindre än hälften (46 procent) av direkta statsanslag och staten kanaliserar en betydande del av finansieringen (26 procent) via forskningsråd och andra statliga myndigheter. Andra viktiga finansiärer av forskning är privata stiftelser och organisationer utan vinstsyfte, se vidare i avsnittet om forskningsfinansiering.

Åttio procent statliga medel

Sammantaget finansieras universitet och högskolor till över 60 procent av statliga anslag som riksdagen anvisar direkt till lärosätena. År 2012 var de direkta statsanslagen 38,5 miljarder kronor, inklusive de anslag som fördelas enligt regeringens beslut via Kammarkollegiet. Jämfört med

Figur 60. Finansiering av utbildning respektive forskning 2012, miljarder kronor. Utbildning på grundnivå och avancerad nivå finansieras till 87 procent av direkta statsanslag (inklusive anslag som fördelas via Kammarkollegiet), medan finansieringen av forskning och utbildning på forskarnivå kommer från många olika källor och mindre än hälften är direkta statsanslag.

2011 har anslagen minskat med 0,5 miljarder kronor i fasta priser, eller en procent.

Utöver de direkta statsanslagen kom 10,5 miljarder kronor av finansieringen från statliga myndigheter, vilket är 0,6 miljarder mer än 2011, och sammantaget bestod 80 procent av intäkterna av statliga medel. Ytterligare 2,9 miljarder kronor kom från andra offentliga finansiärer (kommuner och landsting samt de forskningsstiftelser som bildats av löntagarfonder). Därmed kom 85 procent av den totala finansieringen av universitet och högskolor 2012 från svenska offentliga källor, vilket är samma andel som föregående år.

Lärosätenas intäkter från privata finansiärer i Sverige var 6,1 miljarder kronor, inklusive studieavgifter och från EU var intäkterna 1,7 miljarder kronor 2012. Sammantaget var lärosätenas intäkter från externa finansiärer 22,2 miljarder kronor 2012, vilket i fasta priser är 0,8 miljarder (4 procent) högre än föregående år. Därutöver hade lärosätena 0,5 miljarder kronor finansiella intäkter i form av bland annat ränteintäkter och avkastning på stiftelsekapital. Under 2012 minskade de finansiella intäkterna, förmodligen delvis på grund av det låga ränteläget.

Intäkter av uppdragsverksamhet

Inom utbildning på grundnivå och avancerad nivå består uppdragsverksamheten av uppdragsutbildning och till en mindre del av beställd utbildning. Sammantaget var lärosätenas intäkter av dessa uppdragsverksamheter knappt 1,4 miljarder kronor 2012, vilket är marginellt lägre än föregående år. Av dessa medel utgjorde intäkter av

	2010	2011	2012	Förändring 2011-2012	Andel av intäk- terna 2012 (%)
Direkta statsanslag	39 479	38 780	38 319	-461	63
Anslag via Kammarkollegiet	181	183	188	5	0
Statliga myndigheter	9 896	9 958	10 513	555	17
Övriga offentliga medel	2 988	2 898	2 913	15	5
EU	1 484	1 674	1 706	32	3
Privata finansiärer i Sverige	5 492	5 808	5 893	86	10
Intäkter av studieavgifter	0	83	215	131	0
Utländska finansiärer exkl. EU	966	950	943	-7	2
Finansiella intäkter	203	554	488	-66	1
Totalsumma	60 689	60 888	61 178	290	100

Tabell 24. Finansiering av lärosätenas verksamhet 2010–2012 samt förändring 2011–2012, miljoner kronor i 2012 års priser. År 2012 stod statliga medel för 80 procent av finansieringen och övriga offentliga medel stod för ytterligare 5 procent. Om man räknar EU som offentlig finansiär var sammanlagt 88 procent av intäkterna offentliga medel.

beställd utbildning sex procent. Beställd utbildning innebär att ett lärosäte genomför utbildning enligt avtal för ett annat lärosäte antingen i Sverige eller inom det europeiska samarbetsområdet (EES). Lärosätena får också anordna utbildning inom ramen för yrkeshögskolan eller kvalificerad yrkesutbildning. Beställd utbildning har minskat i

omfattning under de senaste åren, lärosätena utför alltså allt mindre utbildning för varandra.

Uppdragsutbildning är en mer omfattande verksamhet som regleras i särskilda förordningar. År 2012 var lärosätenas intäkter av uppdragsutbildning 1,3 miljarder kronor och i denna storleksordning har de varit i många år. Vissa statligt finansierade yrkesutbildningar bedrivs som uppdragsutbildning, exempelvis högre officersutbildning vid Försvarshögskolan och polisutbildningar vid Umeå universitet och Linnéuniversitetet. Därtill kommer särskilda satsningar som exempelvis lärarlyftet. Det gör att hälften av intäkterna för uppdragsutbildning kommer från statliga myndigheter. Lärosätena utför också olika former av vidareutbildningar och personalutbildningar i form av uppdragsutbildning, i störst omfattning för kommuner och landsting samt företag i Sverige.

Kostnaderna för verksamheten 2012 var 60,7 miljarder kronor

Den totala kostnaden för lärosätenas verksamhet 2012 var 60,7 miljarder kronor. Jämfört med föregående år har kostnaderna ökat med 2,3 miljarder kronor i löpande priser. Omräknat till fasta priser innebär det en kostnadsökning på drygt en procent, eller 0,8 miljarder. Det är betydligt mindre än de närmast föregående åren – mellan 2008 och 2011 ökade kostnaderna med mellan fyra och fem procent varje år.

De klart dominerande personalkostnaderna har ökat med två procentenheter under perioden 2004–2012, från 60,1 till 62,1 procent. Andelen lokalkostnader och andelen avskrivningar har i stället sjunkit något under samma period. När det gäller lokaler och avskrivningar bör påpekas att en hel del större byggprojekt pågår vilket kan leda till högre andelar för dessa kostnadsposter i framtiden. De övriga driftskostnadernas andel har ökat samtidigt som andelen kostnader för klinisk utbildning och forskning

Olika slag av intäkter

Intäkterna består av avräknade anslag, förbrukade medel från externa finansiärer samt finansiella intäkter. Det kan finnas avvikelser mellan de belopp som finansiärerna betalar till lärosätena och lärosätenas intäkter från finansiärerna. Det beror på att inbetalda medel bokförs som intäkter i och med att de förbrukas, dvs. när kostnader uppstår. Inbetalda forskningsbidrag som inte har förbrukats återfinns under posten "oförbrukade bidrag" i lärosätenas balansräkningar (se avsnittet Forskningsfinansiering).

Lärosätenas intäkter från externa finansiärer delas in i olika intäktskategorier beroende på vilken typ av verksamhet medlen finansierar.

Bidragsintäkter, exempelvis forskningsbidrag, är intäkter för forskning utan krav på motprestation, det vill säga att bidragsgivaren inte kan förbehålla sig rätten till resultaten av forskningen.

Uppdragsverksamhet finansieras med avgifter från beställaren och kan vara antingen utbildning eller forskning. Uppdragsforskning definieras som forskning som utförs på uppdrag av en extern finansiär där uppdragsgivarens inflytande på verksamhetens planering och genomförande samt dispositionsrätten till forskningsresultaten regleras i avtal. Uppdragen kan också gälla exempelvis utredningar eller produktutveckling.

Dessutom finns kategorin övriga avgiftsintäkter, som består av intäkter enligt 4 § avgiftsförordningen. Det är intäkter för uthyrning av lokaler, konferensavgifter eller intäkter av försäljning av tjänster eller liknande, samt övriga intäkter i verksamheten som försäljning av material och fakturerade kostnader, dvs. huvudsakligen olika kostnadsersättningar. Eventuella intäkter av sponsring återfinns också här. Sedan 2011 ingår också lärosätenas intäkter av studieavgifter i denna kategori.

	2010	2011	2012	Förändring 2011-2012 (%)	Andel 2012 (%)
Verksamhetens intäkter					
Statsanslag	37 455	37 824	38 319	1	63
Avgifter och andra ersättningar	5 657	5 718	6 172	8	10
Bidrag	14 270	15 283	16 200	6	26
Finansiella intäkter	193	540	488	-10	1
Summa intäkter	57 575	59 366	61 178	3	100
Verksamhetens kostnader					
Personalkostnader	33 420	36 100	37 714	4	62
Lokalkostnader	7 288	7 609	7 894	4	13
Kostnader för klinisk utbildning och forskning	2 160	2 181	3 148	44	5
Övriga driftskostnader	10 017	10 462	9 776	-7	16
Finansiella kostnader	110	186	156	-16	0
Avskrivningar	1 788	1 904	2 039	7	3
Summa kostnader	54 785	58 442	60 728	4	100
Verksamhetsutfall	2 791	924	450		
Årets kapitalförändring	2 777	923	413		

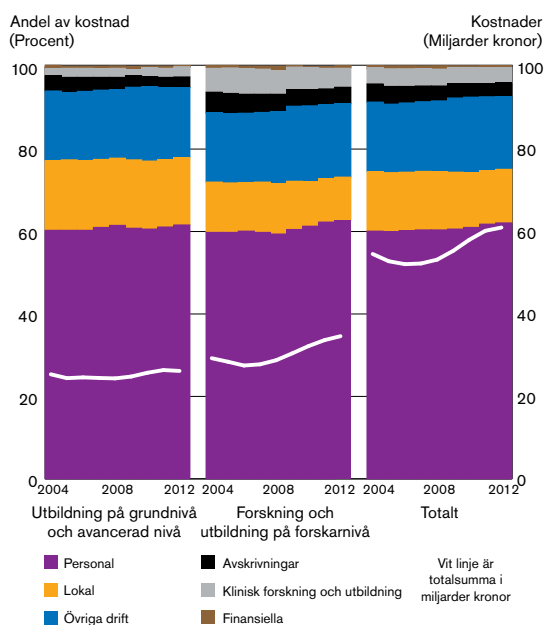
Tabell 25. Sammanställning av lärosätenas resultaträkningar 2010–2012, miljoner kronor, löpande priser. Under 2012 ökade intäkterna med 3 procent och kostnaderna med 4 procent. Totalt ökade kostnaderna med 2,3 miljarder kronor, varav 70 procent bestod av ökade personalkostnader.

minskat något. Dessa medel är anslag till sex lärosäten som de, enligt avtal mellan staten och landstingen, betalar till berörda landsting för deras medverkan i läkar- och tandläkarutbildning samt forskningssamarbete.

Av de totala kostnaderna 2012 avser 26 miljarder utbildning på grundnivå och avancerad nivå och knappt 35 miljarder forskning och utbildning på forskarnivå. Kostnaderna för de båda verksamheterna följer i stort sett intäktsutvecklingen 2012 – kostnaderna för utbildning minskade

med 0,2 miljarder kronor i fasta priser, medan kostnaderna för forskning ökade med 0,9 miljarder kronor.

Hur kostnaderna fördelas på olika kostnads slag skiljer sig emellertid mellan de olika områdena. Andelen personalkostnader är förhållandevis lika (en procentenhet högre inom forskningen), men inom utbildning utgör lokalkostnaderna en betydligt högre andel än inom forskningen, som i stället har högre andel övriga driftskostnader och avskrivningskostnader. Inom forskningen har andelen personalkostnader ökat med knappt 3 procentenheter sedan 2008 jämfört med utbildning där andelen varit oförändrad. Andelen ersättning för klinisk utbildning och forskning har ökat inom utbildning, men minskat inom forskningen.

Figur 61. Fördelning av lärosätenas kostnader på olika poster 2004–2012, per verksamhet samt totalt, samt kostnadsutveckling, miljarder kronor i 2012 års priser.

Ekonomiskt resultat 2012: 0,4 miljarder kronor

Det samlade ekonomiska resultatet (årets kapitalförändring) för universiteten och högskolorna var 0,4 miljarder kronor. I förhållande till den totala omsättningen (kostnaderna) är det 0,7 procent, alltså ett litet överskott. Hela överskottet avser forskning och utbildning på forskarnivå, för utbildning på grundnivå och avancerad nivå redovisar lärosätena sammantaget ett nollresultat.

Hälften av lärosätena redovisar positiva resultat och för den andra hälften är resultaten således negativa. De flesta negativa resultaten är små i förhållande till omsättningen, men några mindre högskolor (främst enskilda utbildningsanordnare) redovisar negativa resultat som är fem procent eller mer av omsättningen. I de allra flesta fall täcker den balanserade kapitalförändringen från tidigare år mer än väl 2012 års underskott (för mindre enskilda utbildningsan-

	Utbildning på grundnivå och avancerad nivå	Forskning och utbildning på forskarnivå	Fortlöpande miljöanalys (SLU)	Totalt
Intäkter	25 887	34 892	399	61 178
Kostnader	25 945	34 371	412	60 728
Verksamhetsutfall	-58	521	-13	450
Årets kapitalförändring	-55	481	-13	413
Balanserad kapitalförändring	4761	5307	49	10 831

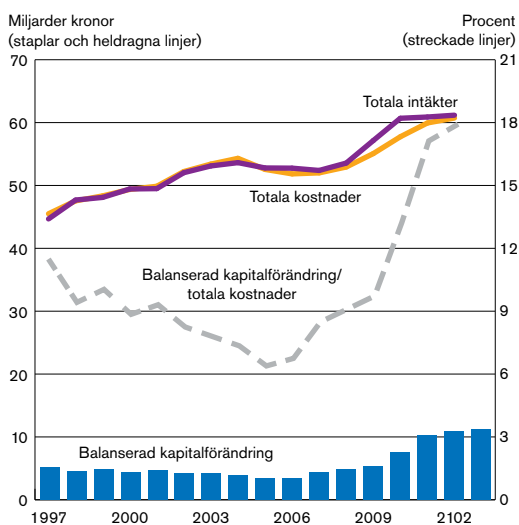
Tabell 26. Sammandrag av lärosätenas resultaträkningar för 2012 samt balanserad kapitalförändring per område, miljoner kronor. 2012 års överskott finns inom forskningen, för utbildning på grundnivå och avancerad nivå redovisades sammantaget ett nollresultat. Balanserad kapitalförändring är något högre för forskning än för utbildning på grundnivå och avancerad nivå. I totalsumman för balanserad kapitalförändring ingår sammanlagt 0,7 miljarder kronor för Chalmers tekniska högskola och Handelshögskolan i Stockholm, som inte delar upp kapitalet per område.

ordnare saknas uppgiften). Vid Blekinge tekniska högskola äts dock hela den balanserade kapitalförändringen upp av 2012 års underskott.

Det största överskottet redovisas av Karolinska institutet: 108 miljoner kronor, vilket motsvarar två procent av omsättningen. Andra lärosäten som redovisar förhållandevis stora positiva resultat är Handelshögskolan i Stockholm och Luleå tekniska universitet. Se tabell 7 längst bak i denna rapport, som visar en sammanställning över lärosätenas resultaträkningar.

Balanserad kapitalförändring fortsatt ökande

Sammantaget är lärosätenas ekonomiska ställning god. Under några år ökade deras intäkter snabbare än kostnaderna, vilket resulterade i förhållandevis stora positiva ekonomiska resultat. Därmed ökade lärosätenas samlade balanserade kapitalförändring påtagligt, i synnerhet 2009 och 2010, och inför 2012 var den 10,8 miljarder kronor. Med 2012 års resultat har beloppet stigit till 11,2 miljarder kronor, vilket är 19 procent av de totala kostnaderna för 2012.

Figur 62. Totala intäkter, totala kostnader samt balanserad kapitalförändring 1997–2012, miljarder kronor, 2012 års priser. I figuren framgår också kvoten av balanserad kapitalförändring genom totala kostnader, uttryckt i procent (höger y-axel). Ju högre kvoten är desto bättre kapitaltillgång har lärosätena, vilket förbättrar planeringsförutsättningarna.

I ett längre perspektiv har det dock sett annorlunda ut. Under många år motsvarade kostnaderna i stort sett intäkterna och de ekonomiska resultaten har varierat mellan plus och minus en procent av omsättningen. Lärosätenas sammanlagda balanserade kapitalförändring varierade mellan fyra och fem miljarder kronor i fasta priser. I början av 00-talet följde flera år på rad med minskade intäkter och förhållandevis små negativa resultat. Sammantaget ledde dessa till minskad kapitaltillgång för lärosätena genom att den samlade balanserade kapitalförändringen minskade varje år. När intäkterna ökade snabbt 2009–2010 hann inte lärosätena omsätta dem i verksamhet i takt med intäktsökningen och förhållandevis stora överskott uppstod. Det fördubblade den samlade balanserade kapitalförändringen, från fem till tio miljarder kronor. I och med de senaste två årens resultat har den ingående balansen inför 2013 stigit till 11,2 miljarder kronor.

Det är stora skillnader mellan lärosätena i storleken på den balanserade kapitalförändringen. I relation till omsättningen motsvarar dock den ingående balansen inför 2013 vid flertalet av lärosätena minst tio procent och många lärosäten har en ingående balans motsvarande 25 procent eller mer. Högst ingående balans i förhållande till omsättningen har Linnéuniversitet och Högskolan i Gävle, följda av Högskolan Dalarna, Luleå tekniska universitet, Lunds universitet och Linköpings universitet. Handelshögskolan i Stockholm som delvis följer andra redovisningsprinciper än de statliga lärosätena redovisar en ingående balans som nästan är i nivå med den årliga omsättningen.

Ser man till storleken på den ingående balansen inför 2013 i kronor så är den störst vid Lunds universitet (1,6 miljarder kronor), följd av Karolinska institutet (1,2 miljarder) och Uppsala universitet (1,1 miljarder).

UTBILDNING PÅ GRUNDNIVÅ OCH AVANCERAD NIVÅ

Utbildning på grundnivå och avancerad nivå finansieras av statsanslag som riksdagen anvisar direkt till lärosätena. Inresande freemover-studenter från länder utanför EU/EES och Schweiz betalar dock sedan höstterminen 2011 avgifter för sina studier.

Statliga lärosäten, utom Försvarshögskolan och Sveriges lantbruksuniversitet, får ersättning för sina studenter (helårsstudenter) och deras prestationer i form av avklarade högskolepoäng (helårsprestationer). Samma system gäller stiftelsehögskolorna Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping. Det så kallade takbeloppet uttrycker det maximala anslagsbelopp ett lärosäte kan få för helårsstudenter och helårsprestationer. Utöver takbeloppet kan lärosätena också ha anslag för särskilda ändamål, exempelvis att ge en viss utbildning eller bedriva ett nationellt resurscentrum i vissa ämnen. De flesta enskilda utbildningsanordnare med begränsat examenstillstånd, exempelvis för vårdutbildningar, får särskilda statsbidrag för utbildningen.

Stora volymförändringar för universitet och högskolor

Sveriges universitet och högskolor genomgår sedan flera år en period med förhållandevis stora förändringar i utbildningsvolymerna. Under några år med vikande efterfrågan från studenterna 2006–2008 i samband med högkonjunkturen kunde lärosätena inte använda sina takbelopp fullt ut och anslagsintäkterna minskade. År 2008 vände utvecklingen sakta uppåt igen och anslagen ökade åter. För 2010–2011 ökade regering och riksdag tillfälligt anslagen för 25 lärosäten med sammanlagt 700 miljoner kronor på grund av lågkonjunkturen. Den tillfälliga utökningen upphörde som planerat 2012, vilket innebar minskade grundutbildningsanslag för många lärosäten. Effekten mildrades dock av att regeringen inte genomförde en tidigare aviserad indragning om 330 miljoner kronor 2012, som skulle ha genomförts med anledning av studieavgiftsreformen (se kapitlet *Internationell mobilitet*). Därutöver omfördelar regeringen anslag mellan lärosäten, med syftet att bygga ut vissa yrkesutbildningar inom teknik och vård. Även införandet av den nya lärarutbildningen har inneburit omfördelningar mellan lärosäten. Se också *Betydande minskning av antalet helårsstudenter 2012*, Statistisk analys 2013/3, Universitetskanslersämbetet.

År 2013 minskas takbeloppet permanent med 534 miljoner kronor med anledning av avgiftsreformen. En ytterligare indragning motsvarande 440 miljoner kronor genomförs med anledning av det regeringen benämner inaktiva studenter (studenter som inte tar några poäng). Dessa volymmässiga indragningar enligt *Budgetpropositionen för 2013 Utgiftsområde 16* (prop. 2012/13:1) återförs till sektorn, bl.a. i form av ökad ersättning per student inom vissa utbildningsområden med syftet att öka kvaliteten på utbildningen. Och de volymmässiga neddragningarna uppvägs delvis av en tillfällig utökning av takbeloppet om sammanlagt 300 miljoner kronor (motsvarande cirka 4 200 helårsstudenter) 2013–2015. Därutöver har regeringen till följd av den utdragna lågkonjunkturen i *Värändringsbudget 2013* (prop. 2012/13:99) aviserat en ytterligare tillfällig

Lärosäte	2011	2012	Förändring 11–12	
			Mnkr	Procent
Uppsala universitet	1 426	1 390	-36	-3
Lunds universitet	1 801	1 764	-37	-2
Göteborgs universitet	1 804	1 786	-18	-1
Stockholms universitet	1 521	1 504	-16	-1
Umeå universitet	1 281	1 219	-62	-5
Linköpings universitet	1 377	1 321	-55	-4
Karolinska institutet	690	597	-92	-13
Kungl. Tekniska högskolan	1 081	1 025	-56	-5
Chalmers tekniska högskola	818	774	-44	-5
Luleå tekniska universitet	616	619	3	1
Sveriges lantbruksuniversitet	478	456	-22	-5
Karlstads universitet	621	560	-61	-10
Linnéuniversitetet	1 028	945	-82	-8
Örebro universitet	705	663	-42	-6
Mittuniversitetet	528	510	-18	-3
Blekinge tekniska högskola	305	270	-35	-12
Försvarshögskolan	184	167	-18	-10
Gymnastik- och idrottshögskolan	89	88	-1	-1
Högskolan i Borås	451	429	-22	-5
Högskolan Dalarna	441	393	-48	-11
Högskolan på Gotland	140	126	-14	-10
Högskolan i Gävle	444	412	-33	-7
Högskolan i Halmstad	375	349	-26	-7
Högskolan i Jönköping	547	498	-49	-9
Högskolan Kristianstad	372	344	-28	-8
Högskolan i Skövde	314	305	-9	-3
Högskolan Väst	359	335	-24	-7
Malmö högskola	913	834	-79	-9
Mälardalens högskola	603	566	-37	-6
Södertörns högskola	409	350	-59	-14
Dans- och cirkushögskolan	51	52	1	3
Konstfack	134	143	9	7
Kungl. Konsthögskolan	61	59	-2	-4
Kungl. Musikhögskolan i Stockholm	140	119	-21	-15
Operahögskolan i Stockholm	19	17	-2	-8
Stockholms dramatiska högskola	116	111	-5	-4
Totalsumma	22 242	21 102	-1 140	-5

Tabell 27. Intäkter av ramanslag för utbildning på grundnivå och avancerad nivå inklusive anslag som fördelats via Kammarkollegiet för statliga lärosäten samt Chalmers tekniska högskola och högskolan i Jönköping, miljoner kronor i 2012 års priser. Vid flera lärosäten har anslagen minskat påtagligt 2012.

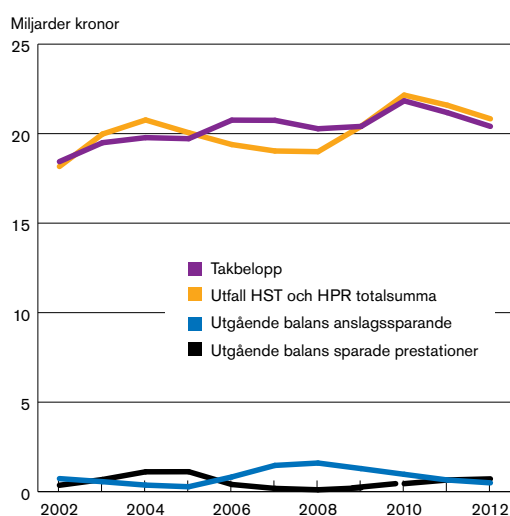
utökning av lärosätenas takbelopp med sammanlagt 107 miljoner kronor för 2013–2014 (motsvarande cirka 1 400 helårsstudenter). Avsikten med utökningen är att påskynda utbyggnaden av ingenjör- och sjuksköterskeutbildningar.

Sammantaget innebär detta att lärosätena har genomgått – och fortfarande genomgår – en period med förhållandevis stora volymmässiga förändringar av anslagen för utbildning på grundnivå och avancerad nivå mellan åren, vilket gör verksamheten svårplanerad.

Flertalet lärosäten använder takbeloppen fullt ut

För 2012 var lärosätenas samlade takbelopp 20,4 miljarder kronor. Det samlade värdet av helårsstudenter och helårsprestationer var 20,8 miljarder kronor, alltså två procent över takbeloppet. Vid 26 av de 34 lärosätena vars utbildning finansieras med takbelopp var utbildningsvolymen över, eller i nivå med takbeloppet. Endast ett fåtal lärosäten hade alltså utbildningsvolymen som inte i ekonomiska termer nådde deras takbelopp: Chalmers tekniska högskola, Gymnastik- och idrottshögskolan, Högskolan Dalarna, Högskolan Väst, Dans- och cirkushögskolan, Konstfack, Kungl. Musikhögskolan och Stockholms dramatiska högskola.

En tredjedel av lärosätena hade utbildningsvolymen som i ekonomiska termer var klart högre än deras takbelopp (överproduktion). Störst var överproduktionen vid Lunds universitet, Högskolan i Jönköping och Karlstads universitet. Dessa tillhör de lärosäten som hade betydande utökningar av takbeloppen 2010–2011. Högskolan i Jönköping och Karlstads universitet har under 2012 påtagligt minskat antalet helårsstudenter, men ännu inte kommit ned i volymer motsvarande takbeloppen.

Figur 63. Takbelopp och takbeloppsutfall samt anslagssparande och överproduktion 2002–2012, miljarder kronor i 2012 års priser. Under några år, 2006–2008, var utbildningsvolymen betydligt mindre än de samlade takbeloppen. 2009 vände utvecklingen och de tre senaste åren har utbildningsvolymen legat över de samlade takbeloppen.

Fler lärosäten med sparad "överproduktion"

Lärosätena har möjlighet att balansera anslag över åren, dock maximalt tio procent av takbeloppet. Värdet av helårsstudenter och helårsprestationer som överskrider takbeloppet, så kallad överproduktion, kan sparas och ge rätt till ersättning i framtiden. På motsvarande sätt kan utnyttjat anslag, så kallat anslagssparande, användas för att ge ersättning kommande år.

Eftersom få lärosäten har haft ledig utbildningskapacitet de senaste åren har anslagssparandet minskat och den sparade överproduktionen ökat. Vid utgången av 2012 var det samlade anslagssparandet 492 miljoner kronor och den sparade överproduktionen 707 miljoner kronor.

De lärosäten som sedan tidigare har sparat maximal överproduktion kan inte få ersättning för helårsstudenter och helårsprestationer som överstiger takbeloppet innevarande år, varken nu eller senare. År 2012 utförde åtta lärosäten tillsammans utbildning motsvarande 257 miljoner kronor som de inte får någon ersättning för, vilket motsvarar ungefär 3 600 helårsstudenter.

Intäkter för studieavgiftsskyldiga studenter

År 2012 var lärosätenas intäkter av studieavgifter 200 miljoner kronor. Det är första hela året med studieavgifter och den studieavgiftsfinansierade verksamheten befinner sig alltså än så länge i ett uppbyggnadsskede.

Som beskrivits ovan har regeringen minskat lärosätenas takbelopp med anledning av avgiftsreformen. År 2011 minskades takbeloppen tillfälligt med totalt 112 miljoner kronor och för 2012 planerades en tillfällig minskning om 330 miljoner kronor som inte genomfördes, se ovan. Från och med 2013 blir den totala permanenta takbeloppsminskningen med anledning av studieavgiftsreformen 534 miljoner kronor. Anslagsminskningarna kan tolkas som regeringens prognos för omfattningen av den studieavgiftsfinansierade verksamheten varje år.

Den första terminen med studieavgifter, höstterminen 2011, var lärosätenas intäkter av anmälnings- och studieavgifter 81,4 miljoner kronor, alltså tre fjärdedelar av den sammanlagda minskningen av takbeloppen 2011. År 2012 var dessa intäkter 215 miljoner kronor, dvs. knappt två tredjedelar av regeringens prognos (takbeloppsminskningen) för samma år.

Ersättningsbeloppen

Ersättningsbeloppen för helårsstudenter och helårsprestationer varierar mellan utbildningsområden (se faktaruta) och räknas årligen upp med en pris- och löneomräkning. Kostnadsutvecklingen i staten (mätt enligt indexet i tabell 1) har dock varit högre än statens pris- och löneomräkning. För att motverka urholkning av ersättningsbeloppen har ett antal så kallade kvalitetsförstärkningar genomförts, vilket innebär att ersättningsbeloppen har räknats upp utöver pris- och löneomräkningen. Dessa kvalitetsförstärkningar

Resurstilldelning för utbildning på grundnivå och avancerad nivå

De flesta lärosätena får anslag för utbildning på grundnivå och avancerad nivå för helårsstudenter och per helårsprestationer. Det så kallade takbeloppet anger hur mycket som varje lärosäte maximalt kan få. För 2013 gäller nedanstående ersättningsbelopp per helårsstudent och helårsprestation för olika utbildningsområden.

De flesta utbildningsområden är små. Över 40 procent av hela utbildningsvolymen (antalet helårsstudenter) fanns 2012 inom humaniora, samhällsvetenskap, juridik och teologi, och drygt 30 procent inom teknik och naturvetenskap. Tillsammans svarar dessa utbildningsområden för tre fjärdedelar av hela den statligt finansierade utbildningsvolymen räknad i helårsstudenter. De konstnärliga utbildningarna, som är de områden som har de högsta ersättningsbeloppen, utgör bara några procent av utbildningsvolymen.

All utbildning är indelad i kurser, vilka klassificeras till ett eller flera utbildningsområden. Regeringen beslutar inom vilka utbildningsområden respektive lärosäte får avräkna hel årsstudenter och helårsprestationer. För de lärosäten som får

avräkna helårsstudenter och helårsprestationer inom de konstnärliga utbildningsområdena är antalet studenter som får avräknas begränsat. I övrigt är det lärosätet självt som avgör till vilket eller vilka utbildningsområden kursen ska klassificeras. Det är denna klassificering som är grunden för lärosätens resurstilldelning. Se också *Högskoleverkets uppföljning av kursklassificering vid universitet och högskolor*, Rapport 2012:25 R, Högskoleverket

Resurstilldelningssystemet med takbelopp omfattar de statliga lärosätena, utom Sveriges lantbruksuniversitet och Försvarshögskolan, samt Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping. Lärosätena kan också ha andra uppdrag som finansieras med direkta statsanslag, exempelvis trafikflygarutbildning vid Lunds universitet eller fortbildning för journalister vid Linnéuniversitetet. För andra uppdrag, som ett antal kompletterande utbildningar för personer med utländska examina samt vidareutbildning av obehöriga lärare, erhåller lärosätena anslag som fördelas som bidrag via Kammarkollegiet. Enskilda utbildningsanordnare får statsbidrag (redovisas här som anslag) för högskoleutbildning.

Utbildningsområde	Ersättning per helårsstudent 2013, kronor	Ersättning per helårsprestation 2013, kronor	Fördelning av helårsstudenter 2012, %
Humanistiskt, samhällsvetenskapligt, teologiskt, juridiskt	28 366	19 252	41,8
Naturvetenskapligt, tekniskt, farmaceutiskt	50 377	42 484	32,9
Vård	53 558	46 388	7,7
Undervisning*	31 964	37 645	6,4
Verksamhetsförlagd utbildning**	41 953	49 409	(fanns inte 2012)
Medicinskt	59 849	72 799	5,9
Övrigt***	40 458	32 866	2,4
Design	142 756	86 977	0,7
Musik	123 159	77 871	0,7
Odontologiskt	44 290	51 593	0,5
Idrott	103 423	48 133	0,5
Konst	202 666	87 008	0,3
Media	289 628	232 004	0,1
Teater	283 809	141 362	0,1
Dans	199 603	110 292	0,0
Opera	293 501	175 576	0,0

*) Utbildning inom det allmänna utbildningsområdet och den utbildningsvetenskapliga kärnan.

**) Utbildningsområdet verksamhetsförlagd utbildning (nytt fr.o.m. 2013) avser utbildning inom lärar- och förskolläraryt utbildning.

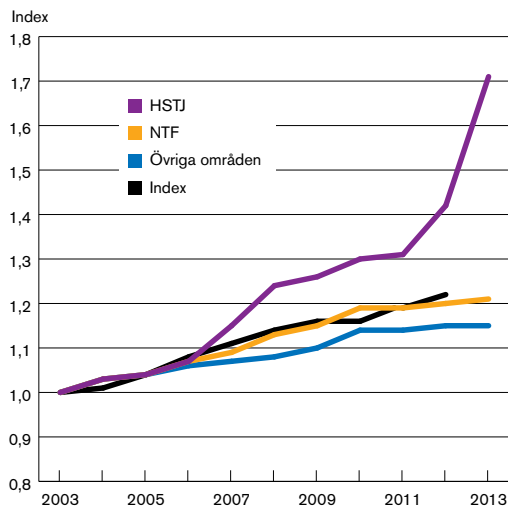
***) Avser journalist- och bibliotekarieutbildningar samt kurser inom praktisk-estetiska ämnen inom lärarutbildning med inriktning mot tidigare år, förskolläraryt utbildning och grundläraryt utbildning.

Tabell 28. Ersättningsbelopp 2012, kronor. En helårsstudent är en student som är registrerad för heltidsstudier under ett kalenderår (60 högskolepoäng), eller registreringar av flera studenter för mindre utbildningsmängder som tillsammans adderar till 60 högskolepoäng. En helårsprestation är 60 avklarade högskolepoäng. För att beräkna antalet helårsprestationer räknas alla högskolepoäng under ett kalenderår samman och divideras med 60.

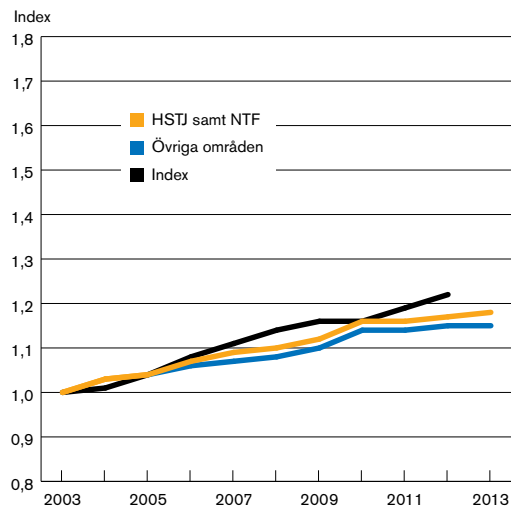
har främst gällt de lägsta ersättningsbeloppen som gäller för humanistiskt, samhällsvetenskapligt, teologiskt och juridiskt utbildningsområde (HSTJ), men även naturvetenskapligt, tekniskt, farmaceutiskt utbildningsområde (NTF) har fått kvalitetsförstärkningar. En engångsinsats gjordes

också 2003 med en kraftig höjning av ersättningsbeloppet för utbildningsområdet vård.

Eftersom ersättningsbeloppen består av två delar har det betydelse hur kvalitetsförstärkningen sker. Tidigare höjdes båda delarna av ersättningsbeloppen, men nuvarande re-

Figur 64. Den relativa utvecklingen av ersättning för helårsstudenter och kostnadsindex (implicitprisindex för statlig konsumtion) sedan 2003. De senaste årens kvalitetsförstärkningar av ersättningsbeloppen för helårsstudenter inom HSTJ (humanistiskt, samhällsvetenskapligt, teologiskt och juridiskt utbildningsområde) har inneburit en kraftig höjning i förhållande till indexutvecklingen. För NTF (naturvetenskapligt, tekniskt, farmaceutiskt utbildningsområde) har utvecklingen i stort sett följt indexet.

Figur 65. Den relativa utvecklingen av ersättning för helårsstudenter och kostnadsindex (implicitprisindex för statlig konsumtion) sedan 2003. Eftersom de senaste årens kvalitetsförstärkningar endast lagts på ersättningsbeloppen för helårsstudenter har ersättningen för helårsstudenter urholkats jämfört med kostnadsutvecklingen. Utvecklingen för de olika delarna av ersättningsbeloppen skiljer sig således markant.

gering har hittills valt att lägga hela höjningen på ersättningen för helårsstudenter, alltså registrerade studenter. Någon höjning av prestationsdelen av ersättningsbeloppen har inte skett (annat än den höjning som den tidigare regeringen hade aviserat för 2007 i 2006 års budgetproposition). Samtidigt har regeringen uttryckt oro över den minskade prestationsgraden, bl.a. på sidan 133 i budgetpropositionen för 2012 (*prop. 2011/12:1 Utgiftsområde 16*). Men med det system som tillämpas för höjning av ersättningsbeloppen får lärosätena hela ökningen enbart via sina registrerade studenter.

Sedan 2003 har ersättningsbeloppen höjts fem gånger (2006, 2007, 2008, 2012 och 2013). Merparten av höjningen för 2007, samt samtliga därpå följande kvalitetsförstärkningar har lagts enbart på ersättningen per helårsstudent. Det innebär att ersättningsbeloppen för helårsstudenter inom HSTJ sedan 2003 har ökat med 70 procent medan ersättningen för helårsstudenter inom NTF har ökat med drygt 20 procent, vilket är i nivå med kostnadsutvecklingen. Ersättningen för helårsstudenter inom övriga områden har ökat med 15 procent, alltså mindre än kostnadsutvecklingen.

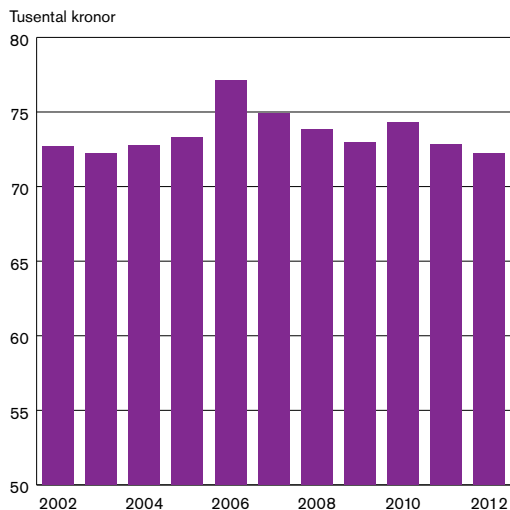
Ersättningen för helårsprestationer inom samtliga utbildningsområden har ökat mindre än kostnadsutvecklingen sedan 2003. Ersättningsbeloppen för helårsprestationer inom HSTJ samt NTF har ökat med 18 procent. Ersättningen för helårsprestationer inom övriga utbildningsområden har ökat med 15 procent. Sammantaget har alltså ersättningsbeloppen för helårsprestationer inom samtliga utbildningsområden urholkats jämfört med kostnadsutvecklingen sedan 2003.

Genomsnittlig anslagsintäkt per student

Lärosätenas ersättning per student kan också följas genom att studera den genomsnittliga anslagsintäkten per helårsstudent. Det är många omständigheter som påverkar den genomsnittliga anslagsintäkten ett visst år, exempelvis utbildningsvolymens sammansättning, utvecklingen av storleken på ersättningsbeloppen, anslagsavräkningen och prestationsgraden. Detta är alltså ett komplext mått, men på nationell nivå kan det ändå fungera som en indikator på utvecklingen av anslagsmedlen i förhållande till studentvolymen.

Som tidigare beskrivits har ersättningsbeloppen förstärkts vid ett flertal tillfällen. Mellan 2002 och 2012 har andelen helårsstudenter inom utbildningsområden med lägst ersättning (HSTJ) minskat från 46 till 42 procent. Andelen helårsstudenter inom utbildningsområden med högre ersättningsbelopp har alltså ökat. Ändå har den genomsnittliga anslagsintäkten inte ökat, utan den har varierat omkring 73 000 kronor i fasta priser sedan 2002, med undantag för en topp 2006. En förklaring till detta kan vara att prestationsgraden har sjunkit de senaste åren, se *Nytt mått tydliggör bilden av sjunkande prestationsgrader*, Statistisk analys 2013/2, Universitetskanslersämbetet. Den sjunkande prestationsgraden kan vara det som motverkar effekten av de förändringar som beskrivits ovan som annars borde ha resulterat i ökad genomsnittlig anslagsintäkt.

Den genomsnittliga anslagsintäkten har visserligen varit ganska stabil, men det finns avvikelser som åtminstone delvis har anslagstekniska förklaringar. Eftersom lärosätena har möjlighet att balansera anslag över åren påverkar takbeloppsutnyttjandet också det genomsnittliga anslaget per student. I början av en period med vikande efterfrå-

Figur 66. Genomsnittlig anslagsintäkt per helårsstudent 2002–2012, tusental kronor i 2012 års priser. Observera att y-axeln börjar på 50 000 kronor.

gan från studenter kan många lärosäten ändå avräkna hela (eller nästan hela) anslaget och den genomsnittliga anslagsintäkten ökar. Allteftersom det avräknade anslaget överensstämmer med utbildningsvolymen minskar sedan den genomsnittliga anslagsintäkten igen. År 2006 ökade genomsnittintäkten betydligt, vilket förklaras av att det var första året på länge som utbildningsvolymen i ekonomiska termer var lägre än takbeloppet och många lärosäten kunde ändå avräkna hela anslaget. År 2012 minskade den genomsnittliga anslagsintäkten, vilket delvis förklaras av att flera lärosäten utbildade fler studenter än deras anslag räckte till.

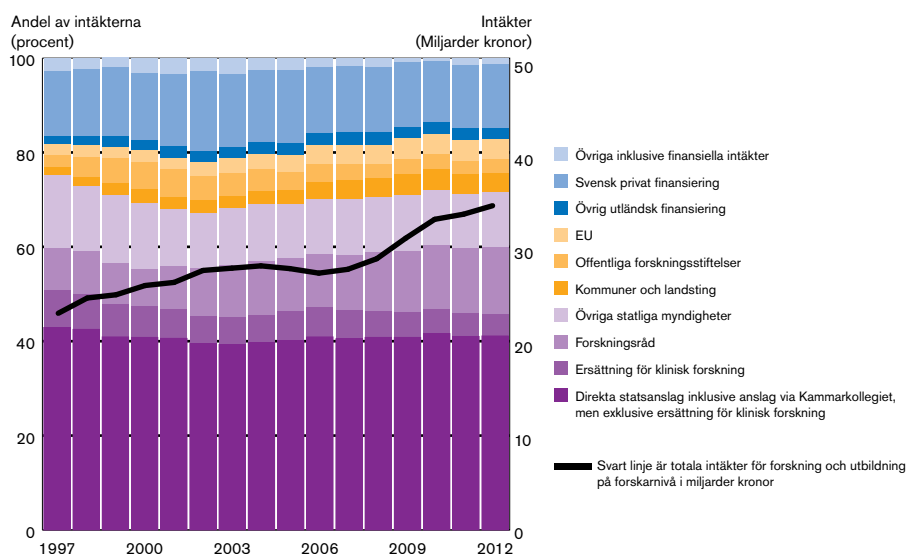
FORSKNINGSFINANSIERING

Som beskrivits inledningsvis i detta kapitel (figur 59) har forskningen inom högskolesektorn växt under senare år. Detta är en effekt av de satsningar som regeringen presenterade i 2008 års forskningspolitiska proposition för åren 2009–2012 (*Ett lyft för forskning och innovation*, prop. 2008/09:50), som innebar en sammanlagd nivåhöjning för resurserna till forskning och innovationsverksamhet motsvarande fem miljarder kronor. Utökningen kommer att fortsätta i enlighet med förslagen i 2012 års forskningspolitiska proposition (*Forskning och innovation*, prop. 2012/13:30), vilken 2016 kommer att ha inneburit en nivåhöjning med ytterligare fyra miljarder kronor. Förändringar i den icke-statliga finansieringen påverkar också den totala nivåförändringen, men forskningen och utbildningen på forskarnivå vid lärosätena är till ungefär tre fjärdedelar statligt finansierad. Detta innebär att de forskningspolitiska propositionerna till stor del styr finansieringsbilden.

Forskningsystemet inom högskolan är alltså för närvarande inne i en period av snabb tillväxt och i de följande avsnitten återges statistik som belyser denna förändring ur olika perspektiv.

Ökade intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå

Universitetens och högskolornas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå uppgick 2012 till 34,9 miljarder kronor. I löpande priser motsvarar det en ökning på 1,7 miljarder kronor eller 5,3 procent jämfört med föregående år. Omräknat i fasta priser var intäktsökningen 0,9 miljarder kronor, eller 2,7 procent. Huvuddelen av ökningen består av statliga medel (tabell 29).

Figur 67. Lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå fördelat på olika finansiärskategorier 1997–2012. Staplarna återger procentuell fördelning och heldragen linje återger utvecklingen på totalnivå, miljarder kronor i 2012 års priser. I de direkta statsanslagen ingår de anslag som utbetalats via Kammarkollegiet. Ersättningen för klinisk forskning som berörda lärosäten överför till landsting och regioner har särskilts i figuren.

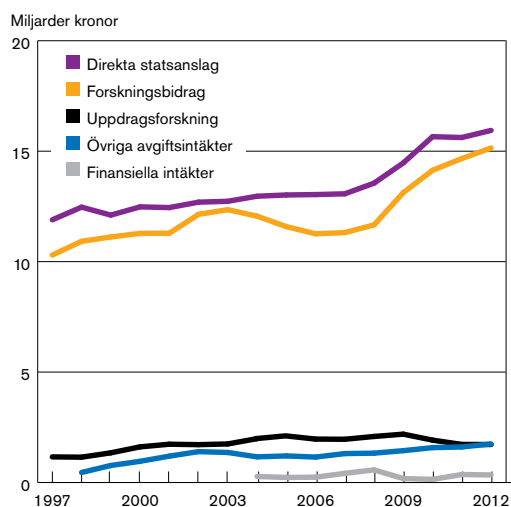
	Förändring 2011–2012					Andel av intäkterna 2012 Procent
	2010	2011	2012	Mnkr	Procent	
Direkta statsanslag exkl. ersättning för klinisk forskning	13 823	13 858	14 237	379	3	40,8
Ersättning för klinisk forskning	1 743	1 682	1 602	-80	-5	4,6
Anslag via Kammarkollegiet	90	79	101	22	27	0,3
Forskningsråd och Vinnova	5 457	5 678	5 868	190	3	16,8
Övriga statliga myndigheter	2 958	2 901	3 153	252	9	9,0
Offentliga forskningsstiftelser	1 027	999	1 015	16	2	2,9
Kommuner och landsting	1 506	1 396	1 436	41	3	4,1
EU	1 419	1 482	1 497	15	1	4,3
Företag i Sverige	1 382	1 355	1 375	20	1	3,9
Organisationer utan vinstsyfte i Sverige	2 970	3 213	3 291	78	2	9,4
Utländska finansiärer exkl. EU	878	840	852	13	2	2,4
Finansiella intäkter och övrigt	179	499	465	-33	-7	1,3
Totala intäkter forskning och forskarutbildning	33 431	33 981	34 892	912	3	100,0

Tabell 29. Finansiering av forskning och utbildning på forskarnivå 2010–2012, miljoner kronor i 2012 års priser. Tabellen visar även intäktsförändringen 2011–2012 i fasta priser och som procentuell förändring samt hur stor andel av de totala intäkterna respektive finansieringskategori utgjorde 2012. Uppgifterna är summan av intäkterna för ordinarie forskning och utbildning på forskarnivå, uppdragsforskning samt övriga avgiftsintäkter där pengarna använts för forskning eller utbildning på forskarnivå.

Sett i ett längre perspektiv var lärosätenas årliga intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå relativt oförändrade 2002–2007, ungefär 28 miljarder kronor (2012 års priser). År 2008 ökade intäkterna i fasta priser och ökningarna har fortsatt under de senaste fyra åren. Jämfört med 2007 har intäkterna för forskning och utbildning på forskarnivå ökat i fasta priser från 28 till 35 miljarder kronor. Det motsvarar en ökning på 6,8 miljarder kronor eller 24 procent.

Som påtalades inledningsvis är forskningen inom den svenska högskolan till stora delar finansierad av offentliga medel (tabell 29) och det är därmed till stor del politiska beslut som dimensionerar den. Dessa beslut påverkar förutom de direkta statsanslagen till lärosätena också statliga externa finansiärer där tre forskningsråden Vetenskapsrådet (VR), Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (Fas) och Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) samt Verket för innovationssystem (Vinnova) och Energimyndigheten, utgör de största bidragsgivarna. Det är framför allt Vetenskapsrådets andel av den totala finansieringen som ökat under 00-talet, men en ökad andel har också bidrag från kommuner och landsting samt EU. Finansieringen från de offentliga forskningsstiftelserna har i stället minskat under 00-talet. Som mest utgjorde finansieringen från dessa stiftelser 5,9 procent (2001) och andelen var 2012 nere på 2,9 procent. I fasta priser motsvarar förändringen en minskning från 1,5

miljarder kronor 2001 ned till en miljard kronor 2012. Den privata finansieringen ökade i början av 00-talet, men har sedan utgjort en förhållandevis konstant andel av de totala intäkterna för forskning och utbildning på forskarnivå. Eftersom de totala intäkterna ökat innebär det även att intäkterna från privata finansiärer ökat under de senaste åren (figur 67 och tabell 29).

Figur 68. Lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå fördelat på olika intäktstyper 1997–2012, miljarder kronor i 2012 års priser. I de direkta statsanslagen ingår dels de anslag som utbetalats via Kammarkollegiet, dels ersättningen för klinisk forskning som berörda lärosäten överförs till landsting och regioner.

Universitetskanslersämbetets ekonomiska statistik om högskolesektorns forskning gör det möjligt att särskilja olika typer av intäkter. Det är framför allt anslag och bidragsintäkter för forskning och utbildning på forskarnivå som ökat under de senaste åren samtidigt som intäkter från uppdragsforskning minskat. Såväl intäkter från uppdragsforskning som övriga avgiftsintäkter uppgick 2012 till strax över 1,7 miljarder kronor (figur 68). Det är främst statliga myndigheter, kommuner och landsting samt företag som finansierar såväl uppdragsforskning som de övriga avgiftsintäkterna.

I början av 00-talet ökade bidragsintäkterna förhållandevis snabbt vilket var en effekt av ökade intäkter från privata finansierare och ökade bidrag från de offentliga forskningsstiftelserna (figur 67 och 68). Den minskning av bidragsintäkterna som sedan följde var en effekt av minskande intäkter från såväl offentliga som privata stiftelser och fonder. Förändrade redovisningsprinciper för forskningsbidrag inom högskolesektorn kan också ha påverkat utvecklingen, se vidare nedan.

Andelen basfinansiering och ersättning för klinisk forskning

Av intäkterna för forskning och utbildning på forskarnivå inom högskolesektorn 2012 utgjorde de direkta statsanslagen till lärosätena 45,4 procent, en andel som varit tämligen oförändrad sedan millennieskiftet (figur 67). I 2012 års pris varierade de direkta statsanslagen under första halvan av 00-talet mellan 12 och 13 miljarder kronor. Anslagen ökade 2006–2012 från 12,8 till 15,8 miljarder kronor som en effekt av förslag i forskningspropositioner. I dessa direkta statsanslag ingår forskningsdelen av anslaget ersättningar för klinisk utbildning och forskning. Dessa medel intäktsförs (och kostnadsförs) i sin helhet vid lärosätet i samband med att medlen överförs till motsvarande landsting eller region. En del av dessa medel kan sedan återkomma som externa intäkter vid lärosätet. Som andel av de totala intäkterna för forskning och utbildning på forskarnivå har forskningsdelen av anslaget ersättningar för klinisk utbildning och forskning minskat från åtta procent 1997 till 4,6 procent 2012 (figur 67). Exklusive anslaget ersättningar för klinisk forskning utgjorde de direkta statsanslagen 41,1 procent av de totala intäkterna till forskning och utbildning på forskarnivå 2012, jämfört med 42,9 procent 1997.

Forskningsbidragen ökade under 2012

Lärosätenas intäkter av forskningsbidrag (exklusive anslag som fördelas som bidrag via Kammarkollegiet) uppgick 2012 till 15,1 miljarder kronor, vilket är 0,5 miljarder kronor, eller tre procent mer än föregående år (2012 års priser). Bidragsintäkterna för forskning och utbildning på forskarnivå varierade under stora delar av 00-talet mellan elva och tolv miljarder kronor (räknat i fasta priser). De ökade kraftigt 2009 och tillsammans med ökningarna

	2011	2012	Förändring 2011–2012	
			Mnkr	Procent
Vetenskapsrådet	3 589	3 817	229	6
Organisationer utan vinstsyfte i Sverige	1 613	1 683	69	4
EU:s ramprogram exkl. ERC	982	897	-85	-9
Vinnova	962	873	-88	-9
Formas	715	745	30	4
Övriga statliga myndigheter	625	757	132	21
Företag i Sverige	613	635	22	4
Wallenbergstiftelser	510	514	4	1
SSF	464	489	25	5
Kommuner och landsting	408	446	39	10
Energimyndigheten	458	443	-14	-3
Organisationer utan vinstsyfte i utlandet	395	430	36	9
Statliga universitet och högskolor	402	406	4	1
Fas	412	432	20	5
Cancerfonden	353	337	-16	-5
EU, ej ramprogram	357	335	-22	-6
Sida/Sarec	277	263	-14	-5
EU:s ERC	137	259	123	90
Stiftelser förvaltade av lärosäte	224	259	35	16
KK-stiftelsen	215	205	-10	-5
Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond	193	203	10	5
Östersjöstiftelsen	181	186	5	3
Mistra	88	101	13	15
Hjärt-lungfonden	102	98	-3	-3
Företag i utlandet	126	97	-28	-23
Rymdstyrelsen	57	65	8	14
National Institutes of Health	48	48	1	2
Arbetsförmedlingen	39	48	10	25
Försvarsmyndigheter	51	48	-3	-6
Länsstyrelser	41	38	-3	-7
Enskilda utbildningsanordnare	41	28	-13	-31
Stint	24	23	-1	-5
Vårdalstiftelsen	27	10	-17	-62
National Science foundation	1	2	1	49
Framtidens kultur	1	1	1	128
Övrigt	-61	-80	-19	-32
Totalsumma	14 667	15 144	476	3

Tabell 30. Lärosätenas intäkter av forskningsbidrag 2011–2012 per finansierare, miljoner kronor i 2012 års priser (exklusive anslag förmedlade via Kammarkollegiet). Under 2012 ökade bidragsintäkterna för forskning och utbildning på forskarnivå med sammanlagt 0,5 miljarder kronor, eller tre procent. Posten "övrigt" påverkas av att Göteborgs universitet gör periodiseringar av inkomster enbart i denna post, som därmed blir negativ.

2010–12 har lärosätenas intäkter av forskningsbidrag ökat i fasta priser med 30 procent på fyra år.

En betydande del av den statliga finansieringen av forskning och utbildning på forskarnivå kanaliseras via de tre forskningsråden Vetenskapsrådet, Fas och Formas samt Vinnova. År 2012 kom sammanlagt 5,9 miljarder kronor (39 procent) av lärosätenas totala bidragsintäkter för forskning och utbildning på forskarnivå från dessa fyra myndigheter. Det finns också andra statliga forskningsfinansierande myndigheter och sammantaget kom 2,1 miljarder kronor (14 procent) av lärosätenas bidragsintäkter från dessa finansörer. Offentliga forskningsstiftelser samt kommuner och landsting stod tillsammans för ytterligare 10 procent, vilket innebär att totalt 63 procent av bidragsintäkterna kom från olika offentliga källor.

Medel för forskning och utbildning på forskarnivå från EU till svenska lärosäten uppgick 2012 till 1,5 miljarder kronor, vilket är något högre än 2011. Ökningen beror på ökade intäkter från Europeiska forskningsrådet, ERC (i fast pris en ökning från 137 miljoner till 259 miljoner kronor). Intäkter från utländska finansörer förutom EU var sammanlagt 0,6 miljarder kronor, dvs. ungefär på samma nivå som under de senaste åren.

Lärosätenas intäkter från svenska organisationer utan vinstsyfte, t.ex. Cancerfonden, Hjärt-lungfonden och Stiftelsen Riksbankens jubileumfond, var 3,1 miljarder kronor 2012, eller 21 procent av de totala forskningsbidragen. Inklusivt företagen står därmed den privata sektorn i Sverige för en fjärdedel av bidragsintäkterna. Att denna andel minskat något sedan millennieskiftet beror på att finansiering via forskningsråden ökat än mer. I tabell 30 redovisas förändringen i intäkter fördelat på finansörer.

Erhållna men ännu inte förbrukade forskningsbidrag

De oförbrukade bidragen (se faktaruta) har varit i fokus under senare år i samband med att Riksrevisionen genomförde en granskning som publicerades i början av 2011 (Riksrevisionen 2011:3). Slutsatsen av granskningen är att ök-

Kapitalförändring och oförbrukade bidrag

Skillnader mellan inbetalda och förbrukade forskningsmedel ger upphov till förändringar i lärosätenas balansräkningar. Det finns en grundläggande redovisningsteknisk skillnad mellan anslag och bidrag. Anslag intäktsförs i sin helhet och ännu inte förbrukade anslagsmedel påverkar den *balanserade kapitalförändringen* och den *årliga kapitalförändringen*. Relationen mellan kapital (nivå, kronor) och årliga kostnader (flöde, kronor per år) har under senare år ökat inom den svenska högskolan (figur 62).

Till skillnad från anslagsmedel intäktsförs inte bidrag förrän de omsätts i verksamhet. Innan dess redovisas erhållna men ännu inte förbrukade bidrag i balansposten *oförbrukade bidrag*. Även motsatsen finns, det vill säga bidragsfinansierad verksamhet som genomförts men ännu inte finansierats. Detta ger upphov till *upplupna bidragsintäkter* som utgör lärosätets fordran på finansören för redan genomförd forskning.

ningen av de oförbrukade bidragen under slutet av 00-talet utgör ett problem. Men statistiken över oförbrukade bidrag styrs av redovisningsprinciper och dessa har förändrats under 00-talet vilket diskuteras nedan.

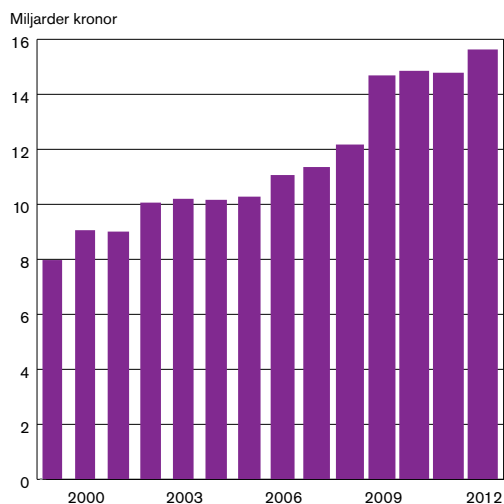
Vid utgången av 2012 var lärosätenas samlade oförbrukade bidrag 15,6 miljarder kronor (varav huvuddelen inom forskning). Dessa medel utgör en skuld till finansören att utföra forskning enligt avtal och är alltså uppbundna till planerad verksamhet. De upplupna intäkterna (se faktaruta) var vid 2012 års utgång 2,1 miljarder kronor (varav huvuddelen inom forskning). Differensen mellan oförbrukade och upplupna bidrag var i fasta priser i princip oförändrad under 2012, ökningen av oförbrukade bidrag förefaller alltså ha avstannat.

En grundförutsättning för att analysera förändringar i balansposter är att skilja mellan nivåer och flöden av medel och nedan följer en kortfattad beskrivning vars resultat sammanfattas i figur 69. Balansposten oförbrukade bidrag är en *mängd* kronor uppmätt vid slutet av året. Den här mängden är en direkt effekt av två saker, dels i vilken "takt" bidragen förts till systemet, dels bidragens genomsnittliga uppehållstid i systemet (dvs. mängden kronor är en effekt av kronor per år multiplicerat med år). Om medlen skulle förbrukas samma dag som de betalas in till lärosätet skulle det inte finnas några oförbrukade bidrag överhuvudtaget. Men att bidragen skulle kunna förbrukas omedelbart är knappast realistiskt. Detta med tanke på att vissa finansörer förmedlar finansieringen i form av en klumpsumma avsedd för flera års forskning, att det till exempel kan ta tid att rekrytera forskare till projekt, samt att det kan ta tid att göra upphandlingar av större forskningsutrustning.

Förutom att studera *mängden* oförbrukade bidrag bör bidragens genomsnittliga uppehållstid i systemet analyseras. Det finns ingen statistik för denna uppehållstid, men på totalnivå går det att göra en uppskattning med hjälp av kvoten mellan nivå och flöde. Uppskattningen indikerar en förändrad uppehållstid från ungefär 0,6 år i början av 00-talet till ungefär 0,9 år de senaste åren, vilket återges i figur 69. I figuren uttrycks mängden kronor (oförbrukade minus upplupna bidrag) som staplarnas area. Staplarnas bredd representerar den förändring från 0,6 till 0,9 år i genomsnittlig uppehållstid för en bidragskrona som statistiken indikerar.

Men i realiteten är förändringen mindre än så eftersom uppgifterna om oförbrukade bidrag i lärosätenas balansräkningar inte är fullt ut jämförbara före och efter införandet av den så kallade SUHF-modellen för redovisning av indirekta kostnader. Modellen infördes i slutet av 00-talet och en mer detaljerad diskussion återfinns i Högskoleverkets årsrapport 2012 (Högskoleverket 2012:10 R). I korthet kan nämnas att förändringen tar fart efter 2005, dvs. staplarna i figur 69 blir bredare i slutet av 00-talet. Detta sammanfaller med att Riksrevisionen 2005 (Riksrevisionen dnr 32-2004-0517) kritiserade flera universitet för att

Figur 69. Utvecklingen för högskolans erhållna men ännu inte förbrukade bidrag 1999–2012. Arealen av respektive stapel representerar mängden oförbrukade minus upplupna bidragsintäkter vid årets utgång (enhet: miljarder kronor). Höjden av respektive stapel representerar en skattning av under året tillförda bidrag (enhet: miljarder kronor per år) och bredden motsvarar kvoten mellan area och höjd (enhet: år). Observera att figuren återger utvecklingen i löpande priser. Stapeln för 2012 är något smalare än den för 2011.

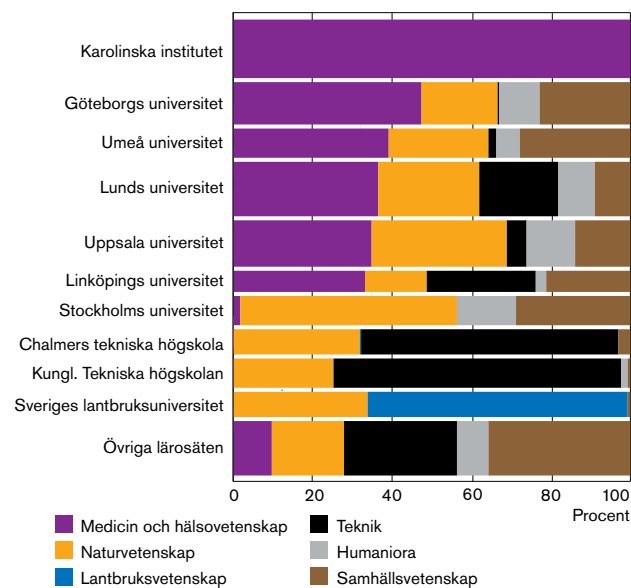
täckningen för indirekta kostnader inte periodiserades i takt med de direkta kostnaderna. Täckningen för de indirekta kostnaderna ingick helt enkelt inte tidigare på samma sätt i de oförbrukade bidragen.

Bortsett från den redovisningstekniska förändringen är det som i huvudsak påverkar mängden oförbrukade bidrag den takt varmed bidrag tillförs högskolesektorn, dvs. det som återges som staplarnas höjd i figur 69. Någon större förändring av bidragsmedlens uppehållstid har sannolikt inte skett under den period för vilken det finns tillgänglig statistik.

En tredjedel av FoU-intäkterna till medicin och hälsovetenskap

Statistiska centralbyrån undersöker FoU-verksamheten vartannat år och uppgifter för 2011 publicerades i december 2012 (se *Forskning och utveckling inom universitets- och högskolesektorn 2011*, UF 13 SM 1201, Statistiska centralbyrån, samt faktarutan nedan). År 2011 var universitetens och högskolornas FoU-intäkter 29,7 miljarder kronor. I figur 70 återges fördelningen av FoU-intäkterna 2011 för de tio mest FoU-intensiva lärosätena fördelat på olika områden. Medicin och hälsovetenskap (vilket inkluderar odontologi och farmaci) utgör en tredjedel av de totala FoU-intäkterna.

En ny indelning av forskningsämnen har införts från och med 2011. Andelen medicin och hälsovetenskap har ökat något under de senaste åren till följd av särskilda satsning-

Figur 70. Procentuell fördelning av FoU-intäkter inom olika områden 2011 (fördelning enligt Standard för svensk indelning av forskningsämnen 2011). Lärosäten där summan översteg en miljard kronor anges separat och stapelns bredd är proportionell mot FoU-intäkterna vid respektive lärosäte 2011. Stapeln för övriga består av 28 olika lärosäten. Uppgifter från Statistiska centralbyrån.

ar i forskningspropositioner. Men det är små förändringar och även i slutet av 1990-talet var andelen medicin, odontologi och farmaci ungefär 30 procent av de totala FoU-intäkterna. Den största relativa förändringen som inträffat i fördelningen av FoU-intäkter 1997–2011 är den ökade andelen av samhällsvetenskap (en ökning från 10 procent till 14 procent).

Olika uppgifter från Universitetskanslersämbetet och SCB

Statistiska centralbyrån (SCB) sammanställer uppgifter om satsningar på forskning och utveckling (FoU) vid universitet och högskolor för vartannat år (de udda årtalen). De senast tillgängliga uppgifterna gäller år 2011. SCB:s insamling av uppgifter innefattar, precis som Universitetskanslersämbetets statistik, lärosätens intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå. Men SCB:s uppgifter skiljer sig från Universitetskanslersämbetets så tillvida att statistiken delas in per forskningsämne i stället för på olika intäktyper. Eftersom SCB redovisar FoU justeras även uppgifterna, bl.a. för utbildningsmomentet i utbildning på forskarnivå, så att de följer definitionerna i OECD:s Frascatimanual (se vidare i *Forskning och utveckling inom universitets- och högskolesektorn 2011* UF 13 SM 1201). Därför är de FoU-utgifter som SCB redovisar något lägre än de uppgifter om lärosätens intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå som Universitetskanslersämbetet redovisar.